
ТКАЧЕНКО О.Л.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
методики початкової та
природничо-математичної освіти,
Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної
освіти,
м. Суми

ЦІЛІ ОСВІТИ ТА ЦІЛІ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТІ: СПІВПАДІННЯ ТА ПРОТИРІЧЧЯ

У статті здійснений аналіз розуміння, формулювання та досягнення цілей суб'єктами освітньої діяльності. Автором зроблена спроба узагальнити та систематизувати особливості цілепокладання на різних рівнях освітньої системи. Презентовано основні пункти створеного майстер-класу «Цілі особистості в освіті».

Ключові слова: *ціль, ціль освіти, ціль особистості в освіті, цілепокладання, основи ціле покладання у системі освіти.*

В статье осуществлен анализ понимания, формулирования и достижения целей субъектами образовательной деятельности. Автором сделана попытка обобщить и систематизировать особенности целеполагания на разных уровнях образовательной системы. Представлены основные пункты созданного мастер-класса «Цели личности в образовании».

Ключевые слова: *цель, цель образования, цель личности в образовании, основы целеполагания в системе образования.*

The article deals with the analysis of goals' understanding, formulating and achieving during educational activities. The author summarizes and organizes peculiarities of goal-setting on different levels of educational system. Master class "Individual's Goals in Education and Life" was given.

Key words: *goal, aims of education, individual's goals in education, basics of goal-setting in educational system.*

Постановка проблеми. Постійні, сталі, швидкісні зміни сучасності свідчать про неперспективність розвитку освітнього простору без взаємозв'язку і включення у моделі розвитку інноваційного суспільства.

Тому важливими завданнями освіти є визначитись у співвідношеннях між застосуванням напрацювань і досвіду традиційної освіти й інноваційних досягнень. Сьогодні, педагог вже не є виключно тим, хто навчає. Викладач чи вчитель у сучасному освітньому середовищі перетворюється на партнера, який надає також консультаційно-навігаційну допомогу щодо відкритих і нагальних запитань і завдань, найголовніше щодо їх вирішення й розв'язання, й щодо тих ресурсів, які можуть бути задіяні тими, хто навчаються, самостійно.

Отже, перед освітою постає серйозне питання про взаємовідповідність цілей й основ цілепокладання усіх суб'єктів освітньої системи. Оскільки, реальні запити суспільства зазвичай випереджують відповіді освітньої системи, потрібно констатувати, що, тим не менше, освіта здатна діяти у відповідності до провідних цілей суб'єктів і прагне максимального наближення усього навчального процесу до забезпечення вирішення їхніх практичних завдань.

Саме тому, освіта має переорієнтуватися не на трансляцію необхідної суми конкретних знань, а на здатності відзнаходити необхідні знання й інструменти для рішення будь-яких питань. У цьому зв'язку, бачимо необхідним відмежувати здатність застосовувати аналоговий досвід і здатність створювати власні відповіді й інструменти розв'язання поставлених завдань, й відповідно, власний продукт.

Тому, актуальним вважаємо здійснити ґрунтовний аналіз особливостей цілей й основ цілепокладання суб'єктами освітньої діяльності на різних рівнях освітньої системи.

Аналіз актуальних досліджень. Як

нами вже зазначено, традиційна освіта переважно зорієнтована на передавання знань, напрацювання визначених вимогами умінь і навичок, і не встигає адекватно реагувати на темпи прирощення інформації у сучасному інформаційному суспільстві. Цей процес спостерігається з усіх сторін освітніх рівнів суб'єкт-суб'єктних стосунків – учитель-учень, викладач-студент, викладач-слухач курсів підвищення кваліфікації (вчитель). Наприкінці ХХ століття отримані знання стають старими швидше ніж на його початку. Якщо раніше отриманих знань спеціалісту вистачало на 10-15 років, то зараз цей термін скоротився в 3-5 разів. Це означає, що людині необхідно усе життя вчитися й постійно займатися самоосвітою. У сучасних умовах необхідно вміти самостійно оновлювати базу знань, швидко орієнтуватися в стрімкому потоці науково-технічної інформації.

Винахід персонального комп'ютера позначив вступ людства до нової цивілізації – інформаційне суспільство. У ньому – не «речовина і енергія», а «інформація і наукові знання» стають основними об'єктами і результатами діяльності людини. Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому більшість людей, які працюють, зайняті виробництвом, зберіганням, переробкою і реалізацією інформації, особливо вищої її форми – знань [4]. На жаль, значна частина знань, які освоюють діти у загальноосвітній школі, була здобута людством 200-400 років тому. Формальна освіта недостатньо розвиває здібності, необхідні їй випускникам для того, щоб самостійно самовизначатися в такому інформаційному суспільстві, бути по-справжньому мобільними суб'єктами на ринку праці.

Подолання кризи сучасної освіти можливе завдяки інтенсивному реформуванню її відповідно до вимог часу, у процесі формування принципово нової системи загальної освіти. Особливістю сучасної системи освіти

є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Зрозумілими тенденціями стратегічного розвитку української освіти є поступова заміна традиційного навчання інноваційним. Інноваційним навчанням, за визначенням І.М. Дичківської, є зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [2, с. 9].

Ці тенденції свідчать, що головною функцією і метою української освіти є розвиток людини, що підтверджено змістом основних освітніх документів.

Метою української державної політики щодо розвитку освіти, відповідно до Указу Президента України від 17 квітня 2002 р «Про Національну доктрину розвитку освіти» [3, с. 82] є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури, громадського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, демократичну, соціальну та правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти.

Метою освіти, відповідно Закону України «Про освіту» [3, с. 62], є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікаційними фахівцями.

Метою загальної середньої освіти, відповідно Закону України «Про загальну середню освіту» [7, с. 9], є формування функціонально грамотної

особистості, прилученої до національних і загальнолюдських цінностей, формування духовності молоді.

Розуміння мети освіти у зазначених контекстах налаштовує на можливість і необхідність забезпечення суб’єктам навчання широких можливостей з боку держави щодо умов розвитку особистості та підготовки до життя через основні складові змісту освіти:

- знань про людину, природу і суспільство, що сприяють формуванню наукової картини світу як основи світогляду та орієнтації у виборі сфери практичної діяльності;
- досвіду комунікативної, розумової, емоційної, фізичної, трудової діяльності, що сприяє формуванню основних інтелектуальних, трудових, організаційних і гігієнічних умінь та навичок, необхідних у повсякденному житті для участі у суспільному виробництві, продовженні освіти та самоосвіті;
- досвіду творчої діяльності, що відкриває простір для розвитку індивідуальних здібностей особистості і забезпечує її підготовку до життя в умовах соціально-економічного та науково-технічного прогресу;
- досвіду суспільних і особистісних відносин, які готують молодь до активної участі в житті країни, створення сім’ї, планування особистого життя на основі ідеалів, моральних та естетичних цінностей сучасного суспільства [2, с. 9].

Повністю погоджуємося з ґрунтовним підходом і деталізацією освітніх цілей І.М. Дичківською, яка пріоритетними завданнями сучасної освіти вважає навчання навчатися, навчання працювати, навчання співіснувати, навчання жити [2, с. 10]. *Навчання навчатися, на її думку, полягає у виробленні вміння оволодівати та оперувати найрізноманітнішою інформацією. Навчання працювати має на меті формування здатності ефективно оволодівати професійними навичками, вміння знаходити вихід у найнепередбачуваніших виробничих ситуаціях,*

співпрацювати в колективі, співвідносити себе з конкретними фаховими ролями та ефективно їх виконувати. *Навчання співіснувати* полягає у розвитку таланту до налагоджування соціальних, дружніх і родинних стосунків, вихованні здатності до емпатії, персоналізованих взаємин з іншими людьми. Завданням *навчання жити* є формування в молодій людини цілісного світогляду і світосприйняття, вміння осмислено бачити особистісний сенс життя, прагнути до духовної зрілості, бути відповідальною за себе, усвідомлювати відповідальність за долю людства.

Такий інноваційний підхід переважно свідчить про співпадіння освітніх цілей з цілями особистості в освіті. Реалії ж української освіти часто свідчать про певні розходження і, навіть, протиріччя між цілями й потребами особистості в освіті й освітніми цілями у широкому й обґрунтованому вищезрозумінні.

Саме тому, **метою статті**, нами визначено теоретичне обґрунтування розуміння, формулювання та досягнення цілей суб'єктами освітньої діяльності, а також узагальнення та систематизація особливостей цілепокладання на різних рівнях освітньої системи у відповідності до критеріального ряду й виявлення спільних характеристик та певних протиріч або відмінностей.

Виклад основного матеріалу. Реалізацію мети статті доцільно розпочати з теоретичного обґрунтування розуміння цілей суб'єктами освітньої діяльності. Оскільки основним суб'єктом є людина, відповідно основою для аналізу є ціль її освітньої діяльності.

За сучасною енциклопедією з педагогіки [5, с. 657], ціль – усвідомлений образ очікуваного корисного результату, на досягнення якого направлена дія людини. Основою формування цілі людини є його предметна трудова діяльність, спрямована на перетворення оточуючого середовища.

За Великим енциклопедичним словником [1, с. 1329], ціль – ідеальне, мисленнєве передбачення результату діяльності, в якості безпосереднього мотиву, ціль спрямовує й регулює людську діяльність.

Ціль, у відповідності до інформації Вікіпедії [8], є ідеальним чи реальним предметом свідомого чи підсвідомого прагнення суб'єкта до кінцевого результату, на який навмисно направлений процес, «доведення можливості до її повного завершення».

Так чи інакше, ціль обумовлена результатом діяльності людини як суб'єкта освітньої діяльності.

Ціль сучасної освіти, як вже було зазначено вище, формування й розвиток якостей особистості, які є необхідними для неї і для суспільства задля включення у соціально значиму діяльність. Основною метою загальної середньої освіти є формування всебічно розвинутої грамотної особистості, яка здатна реалізувати творчий потенціал як в особистісних життєвих інтересах, так і в інтересах суспільства – продовження традицій, розвиток науки, культури, техніки, зміцнення історичної спадщини тощо.

Таким чином, цілі системи освіти є зрозумілими. Освіта покликана забезпечити історичну спадкоємність; збереження, поширення і розвиток національної культури; виховання патріотів держави, громадян демократичної соціальної держави, які поважають права і свободи особистості і прилучені до загальнолюдських цінностей; різнобічний і своєчасний розвиток дітей й молоді; формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості; формування цілісного світосприйняття і сучасного наукового світогляду; розвиток культури міжнетічних стосунків; систематичне оновлення усіх аспектів освіти, які відбивають зміни в сферах культури, економіки, науки, техніки, технологій тощо; безперервність освіти протягом усього життя; різноманіття типів і видів навчальних закладів; варіативність освітніх про-

грам, які забезпечують індивідуалізацію навчання; спадкоємність рівнів і ступенів навчання; розвиток дистанційного навчання; створення програм, які реалізують інформаційні технології навчання; академічну мобільність тих, хто навчається; розвиток традицій щодо роботи з обдарованими дітьми й молоддю; участь педагогів у науковій діяльності; підготовку високоосвічених людей й висококваліфікованих спеціалістів у професійній діяльності тощо.

Наскільки реальним є співпадіння цілей освіти і цілей особистості в її діяльності – є предметом і метою нашого дослідження. Співзвучним нашому розумінню є думка академіка АПН України І.А. Зязюна, про те, що смыслом і метою сучасної освіти повинна стати «людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом. ...Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини».

Зрозуміло, що в загальнолюдському контексті – формула щастя є індивідуальною. Але, відкритим залишається питання, щодо основних сфер особистісної реалізації людини у відповідності до основних сфер життєдіяльності суспільства – виробничо-економічної, соціально-побутової, політичної, релігійної, естетичної та інших, які мають свій соціальний простір.

За основу критеріального ряду нами взяті основні сфери життя суспільства і життя людини. Так, *основними сферами життя суспільства*, і, відповідно, реалізації людини в ньому є – економічна, соціальна, політична, духовна.

Так, *економічна сфера* включає виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ. Це сфера функціонування виробництва, безпосереднього втілення в життя досягнень науково-технічного прогресу, реалізації всієї сукупності виробничих

відносин людей, у тому числі відносин власності на засоби виробництва, обміну діяльністю і розподілу матеріальних благ. Економічна сфера виступає як економічний простір, в якому організовується господарське життя країни, здійснюється взаємодія всіх галузей економіки, а також міжнародне економічне співробітництво.

У цій сфері безпосередньо втілюються в життя економічна свідомість людей, їх матеріальна зацікавленість у результатах своєї виробничої діяльності, а також їхні творчі здібності.

Соціальна сфера – це сфера взаємовідносин, наявних у суспільстві соціальних груп, у тому числі класів, професійних та соціально-демографічних верств населення (молоді, осіб похилого віку та ін.), а також національних спільнот з приводу соціальних умов їх життя і діяльності. Мова йде про створення здорових умов виробничої діяльності людей, про забезпечення необхідного рівня життя всіх верств населення, про вирішення проблем охорони здоров'я, народної освіти і соціального забезпечення, про дотримання соціальної справедливості при реалізації кожного людиною свого права на працю, а також при розподілі та споживанні створюваних у суспільстві матеріальних і духовних благ, про дозвіл протиріч, що виникають з соціального розшарування суспільства, про соціальний захист відповідних верств населення. Мається на увазі регулювання всього комплексу соціально-класових та національних відносин, що стосуються умов праці, побуту, освіти та рівня життя людей.

Як видно, функціонування соціальної сфери пов'язане із задоволенням особливого кола соціальних потреб. Можливості їх задоволення зумовлені соціальним становищем людини або соціальної групи, а також характером існуючих суспільних відносин. Ступінь задоволення зазначених потреб визначає рівень і якість життя тієї чи іншої людини, сім'ї, соціальної групи і т.д. Це – узагальнюючі показники до-

сягнутого рівня добробуту людей та ефективності функціонування його соціальної сфери.

Політична сфера є простором політичної діяльності класів, інших соціальних груп, національних спільнот, політичних партій і рухів, різного роду громадських організацій. Їх діяльність відбувається на ґрунті сформованих політичних відносин і спрямована на здійснення їхніх політичних інтересів. В інтересах одних суб'єктів – зміцнення існуючої політичної влади. Інших – її усунення. Треті прагнуть до того, щоб розділити політичну владу з іншими суб'єктами. У підсумку, всі бажають в тій чи іншій формі впливати на політичні процеси у власних інтересах. Для цього кожен з діючих у політичній сфері суб'єктів, будь-то клас, політична партія, або ж окрема особистість, прагне розширити свої політичні права і свободи. Сучасні політичні процеси істотно політизують свідомість багатьох людей і підвищують їхню політичну активність. Це посилює роль і значення політичної сфери в житті суспільства.

Духовна сфера – це сфера відносин людей з приводу різного роду духовних цінностей, їх створення, розповсюдження і засвоєння всіма верствами суспільства. При цьому під духовними цінностями маються на увазі не тільки, предмети живопису, музика чи літературні твори, але також знання людей, наука, моральні норми поведінки тощо, тобто, все те, що складає духовний зміст суспільного життя або духовність суспільства.

Духовна сфера суспільного життя складається історично. Вона втілює в собі географічні, національні та інші особливості розвитку суспільства, все те, що відклало свій відбиток у душі народу, його національному характері. Духовне життя суспільства складається з повсякденного духовного спілкування людей і з таких напрямів їх діяльності, як пізнання, зокрема наукове, освіта та виховання, з проявів моралі, мистецтва, релігії. Все це ста-

новить зміст духовної сфери, розвиває духовний світ людей, їх уявлення про сенс життя в суспільстві. Це робить вирішальний вплив на формування духовних начал у їх діяльності та поведінці.

Основними сферами життя людини є сім'я: особисті взаємини, діти, родичі; *робота*: професія, навички, колеги, кар'єра; навчання: професійна освіта, саморозвиток; *хобі / дозвілля*: захоплення, інтереси, подорожі; *здоров'я*: здоровий спосіб життя, оздоровчі методики й системи; *друзі / суспільство*: близькі друзі, знайомі, сусіди, однодумці.

Абсолютно логічним нам видається те, що основні напрями цілепокладання в освіті переважно пов'язані із реалізацією особистості в основних сферах життя суспільства. Проте напрями цілепокладання щодо основних сфер життя людини залишаються децю другорядними, оскільки не мають чітко окреслених орієнтирів. Цілепокладання особистістю розуміється, як практичне осмислення своєї діяльності з точки зору формування (постановки) цілей та їх реалізації (досягнення) найбільш економічними (рентабельними) засобами, як ефективне управління тимчасовим ресурсом, обумовленим власною діяльністю.

Межі окремої статті не дозволяють нам презентувати усі результати здійсненого дослідження. Проте, тезисно нами представлені основні пункти розробленого спецкурсу, розрахованого на вчителів курсів підвищення кваліфікації, на основі якого ми проводимо майстер-клас, розрахований на широкий загал учасників «*Цілі особистості в освіті*».

- Знайомство. Введення понять «ціль», «цілепокладання», «місія», «покликання». Групова дискусія.
- Сучасні розуміння, технології та методики формування цілей. Види цілей. Демонстрація прикладів цілепокладання. Міні-лекція.
- Оцінювання основних напрямів життєдіяльності особистості. Впра-

ва «Колесо життя».

- Відпрацювання навичок цілепокладання учасниками відповідно запропонованим критеріям. Вправа.
- Особливості цілепокладання на різних освітніх рівнях – школа, університет, освіта протягом життя. Співпадіння та протиріччя. Міні-лекція.
- Дорога майстра. Авторська вправа.
- Зворотній зв'язок.

Висновки. Таким чином, у статті

зроблено спробу узагальнити та систематизувати особливості цілепокладання на різних рівнях освітньої системи, проаналізовано розуміння, формулювання та досягнення цілей суб'єктами освітньої діяльності. Результати свідчать про певні неспівпадіння освітніх цілей і особистісних цілей в освіті, які пов'язані з відсутністю чітких узгоджень основних орієнтирів реалізації особистості у сферах життя суспільства і у власних сферах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. А.М. Прохоров]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», – СПб. : «Норинт», 1998. – 1456 с. : ил.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / Ілона Миколаївна Дичківська – К.: Академвидав, 2004. – 352 с. (Альма-матер).
3. Книга керівника навчально-виховного закладу: Довідково-методичне видання / [упорядник В.В. Скиба, Б.М. Терещук]. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 132 с.
4. Информационное общество. Материал из Википедии – свободной энциклопедии [Электронный ресурс] : Режим доступа до матеріалів : http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.
5. Педагогика: Большая современная энциклопедия / [сост. Е.С. Рапацевич]. – Мн. : «Современное слово», 2005. – 720 с.
6. Середня освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / [за заг. ред. Тесленка В.В., Горбуньової Л.М.]. – К.: ФОРУМ, 2008. – 95 с.
7. Цель. Материал из Википедии – свободной энциклопедии [Электронный ресурс] : Режим доступа до матеріалів : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B5%D0%BB%D1%8C>